

Н. Пащовська

# **ВАЛЕР'ЯН ПІДМОГИЛЬНИЙ – 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ**

Актуальні проблеми літературознавства. – Т. 10: Збірник наукових праць / Наук. ред. проф. Н.І. Заверталюк. – Дніпропетровськ: Навчальна книга, 2001. – 196 с.

Валер'ян Підмогильний – письменник, чия творчість випереджала час, а її новаторська сутність долала десятиліття і, попри всі заборони, залишилася цікаво-неповторною як для читача, так і для дослідника літератури.

У роки короткочасної українізації початку ХХ століття В. Підмогильний не лише активно переймається проблемами української та зарубіжної літератур у працює перекладачем, але й формується як оригінальний письменник. Великою його заслугою є те, що зумів поєднати найновіші здобутки європейського та вітчизняного письменства. Цього не могла допустити тоталітарна система. Засуджений за неіснуючі провини перед владою, Валер'ян Підмогильний був розстріляний у 1937 році разом із Миколою Зеровим, Лесем Курбасом, Григорієм Еніком, Антоном Крушельницьким – всього 1111 жертв знищено на честь 20-ї річниці великої жовтневої соціалістичної в урочищі Сандармох біля міста Медвежогорська в Карелії.

100-річчю від дня народження Валер'яна Підмогильного присвячені матеріали 10 тому збірника “Актуальні проблеми літературознавства”. В основу збірника лягли доповіді вчених Києва, Дніпропетровська, Одеси, Харкова, Запоріжжя, Донецька, Сум, виголошені на конференції.

Матеріали збірника розподілено за чотирма розділами: “Філософсько-культурологічний аспект творчості В. Підмогильного”, “Поетика творів В. Підмогильного”, “Психологізм як творча домініанта прози В. Підмогильного” та “Проза В. Підмогильного в контексті світової літератури”. Саме такий поділ дав можливість охопити найголовніші аспекти творчості В. Підмогильного і віднайти нові підходи до її аналізу.

Характерними ознаками вміщених у збірнику статей є їх новизна, філософське підґрунтя, глибина текстуального дослідження і доказовість висунутих наукових положень. Кожна праця має своє осердя, спрямованість, а водночас усі разом вони взаємоперехресжуються, не повторюючи одна одну.

Досі увагу науковців насамперед привертало – і це цілком зрозуміло – романи “Місто” та “Невеличка драма”. Тут маємо цікаві дослідження В. Мельника, В. Шевчука, Ю. Шереха, Л. Коломійця, М. Тарнавського. Інші жанри творчості В. Підмогильного менше вивчені. Тому найперше, що викликає зацікавленість статтями збірника “Актуальні проблеми літературознавства”, є новизна матеріалу, аналізованого під певним кутом зору.

У статті професора Дніпропетровського університету Н.І. Заверталюк “Повстанці” В. Підмогильного: екзистенційний дискурс”, що відкриває збірник, досліджується цикл “Повстанці” та повість “Третя революція”, поєднані авторською концепцією повстанства. Аналіз новел та повісті В. Підмогильного у праці Н.І. Заверталюк відзначається новим підходом: розкрито особливості зображення “повстанської правди”, де домінуючим началом виступає ідея землі і хліба, а психічне буття повстанців у двох світах – земному і космічному. Відзначено концептуальність образу ступу, який наділений письменником рисами “магічної дії на людину”, “емотивними, підсвідомими імпульсами, що руйнують гармонію взаємовідносин героя і природи” (7). Досліджуючи маргінальну сутність селянства, внутрішній світ повстанців, зображений В. Підмогильним, автор статті звертає увагу на природні, емоційно-психологічні, сакралізовані інгредієнти, які допомагають виокреслити імпресіоністичне начало в розкритті образів. Порівняння новел і повісті В. Підмогильного з творами М. Хвильового, Е. Золя поглиблює висновки Н.І. Заверталюк про екзистенціальний підхід письменника до поставленої проблеми.

Статті, вміщені в I розділі збірника, до певної міри продовжують розвивати аспекти, визначені у праці Н.І. Заверталюк. Їх автори спираються на філософські школи і тенденції розвитку літератури першої половини ХХ століття: критика сцієнтизму (О.В. Пронкевич, м. Миколаїв), проблема вибору (Т.І. Конончук, м. Київ), екзистенціальні мотиви (О.О. Стадніченко, м. Запоріжжя), комунікативний аспект мотиваційної сфери (Ю.А. Ганощенко, м. Запоріжжя) й інші. Серед них – стаття узагальнюючого характеру “Філософські аспекти творів Валер'яна Підмогильного” С.І. Луцій, молодшого наукового співробітника Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка.

Взявши за основу філософську естетику екзистенціалізму, вчення Г. Сковороди, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, М. Бердяєва, С.І. Лушій аналізує творчу спадщину Підмогильного, поставивши перед собою і нами цікаве питання: чим зумовлені світоглядні позиції героїв більшості творів письменника? Науковець іде своїм шляхом аналізу: досліджує не головні постаті того чи іншого твору, а образи героїв-філософів – Максима Гнідого, Радченка, Вигорського (“Місто”), Пашенка (“Повість без назви”), Льови Роттера (“Невеличка драма”), інших. Кожний з них наділений письменником цікавими спостереженнями і роздумами про людину, життя, пізнання світу й себе в ньому. Аналіз філософських підходів В. Підмогильного до розуміння ним сутності людського життя, екзистенціального виразу духовності проведений С.І. Лушій ґлибоко і доказово.

Філософська концепція творчості В. Підмогильного так чи інакше відбивається на аналізі поезиї, психологізму творів письменника, а також літературних зв'язках, про які йдеться в наступних розділах збірника.

Досить повно в декількох статтях охарактеризовано поетику творчості В. Підмогильного. Увагу авторів привернула “складність символічно-образних сполучень, вишукана система художніх прийомів” (66), форма сновидіння і сюжетна дія, психологічні елементи і їх трансформація, міфопоетичні елементи в творчості В. Підмогильного (С.А. Карпова, м. Одеса), взаємозв'язок автора інтелектуального твору і форм вираження авторської свідомості за однією новелою Підмогильного (А.С. Островська, м. Донецьк), екзистенційно-міфологічні особливості хронотопу повісті В. Підмогильного “Остап Шаптала”, локальний часопростір і відчуження людини у суспільстві (Т.В. Саяліна, м. Запоріжжя).

В.П. Саєнко, доцент Одеського національного університету, у статті “Повість без назви” Валер'яна Підмогильного: аспекти герменевтичного аналізу” розгортає теоретичне обґрунтування герменевтики як методу тлумачення тексту, розкриваючи історію його становлення та особливості, а також розкриває взаємозалежність понять “інтерпретація”, “розуміння”, “передрозуміння”, “знання”, “пізнання” тощо. Визначається у статті схематична система герменевтичного тлумачення, що складається з семи стадій. В.П. Саєнко інтерпретує основу буття Андрія Городовського (“Повість без назви”) як раціональність, обмеженість емоцій, стримання природних потягів, що вказує на феномен відчуженості

людини від суспільства. Характеризуючи повість за окремими фрагментами, епізодами, тобто членуючи твір з метою його пізнання, В.П. Саєнко наголошує на особливих взаємозв'язках героїв та їх життєвих орієнтацій, духовних і фізіологічних потребах, а також вплив долі на буття героїв – тобто заглиблюється і в поетику і психологічний аспект твору. У статті оригінально розкривається стильова манера В. Підмогильного, де виділено систему символів. Таким чином сказано нове слово про твір В. Підмогильного.

Аналітичні форми психологізму в новелах В. Підмогильного досліджує К.С. Дуб (м. Дніпропетровськ). Він віднаходить свою точку зору на прочитання новел письменника, вважаючи, що “вичленення образів-символів в їх семантичному зрізі допомагає глибше зрозуміти психологічну лабораторію В. Підмогильного” (123). Зосередившись на мікрорівневому аналізі тропів, мікродеталей, показавши роль контрастних символів, солярної символіки, К.С. Дуб приходить висновку, що аналітичні форми психологізму є головними в зображенні людини у творах В. Підмогильного.

Статті О.В. Козир (м. Харків), Г.М. Кудрі (м. Харків) присвячені одній проблемі: Едіпів комплекс і його вплив на становлення і формування особистості. Заглиблюючись у текст новел В. Підмогильного і Г. Шкурупія (О.В. Козир), повісті “Остап Шептала” (Г.М. Кудря), автори статей спираються на вчення З. Фрейда і розкривають його вплив на творчість В. Підмогильного.

Цікавим нам видається і розділ збірника, присвячений літературним взаємозв'язкам, – “Проза В. Підмогильного в контексті світової літератури”. Кожна із статей має своє спрямування. Здебільшого їх автори відходять від прямолінійного зіставлення творів Підмогильного і близьких до нього письменників, а знаходять домінують такого зв'язку на світоглядно-концептуальному, міфологічному, символічному рівнях.

Звичайно, приділити належну увагу кожній статті автор рецензії не може, хоч і бажав би. Та хочеться все ж сказати схвальне слово про молодих дослідників-студентів Юрія Ганощенка (м. Запоріжжя) та Катерину Трофименко (м. Суми). Їх праці виважені, доказові, свідчать про заглиблення в наукові проблеми, ними обрані. Цікаво, на значній філософській основі досліджує Ю. Ганощенко комунікативні схеми й моделі екзистенційного буття індивіда за романом В. Підмогильного “Місто”.

К. Трофименко переконливо віднаходить спільне у зображенні провінціала у столиці письменниками О. де Бальзаком та В. Підмогильним.

Рецензований нами збірник матеріалів цікавий, глибокий за осягненням і розширенням параметрів дослідження творчості В. Підмогильного. Безперечно, він буде корисним для усіх, хто займається спадщиною неординарного українського письменника.